

Уруок тиэмэтэ: Эдэрдии эрчимнээх Эллэй .

(Саха народнай поэта С.Р.Кулачиков – Эллэй төрөөбүтэ 120 с.аналлаах

«Тыл хонуута» оонньуу уруок)

Васильева Туйара Степановна, Бүлүү Г.С.Донской аатынан
2 нүөмэрдээх орто оскуолатын, саха тылын, литературатын учуутала

Саха литературатын уруогун технологической картата

С.Р.Кулачиков – Эллэй төрөөбүтэ 120 с.аналлаах

“Тыл хонуута” оонньуу

Васильева Туйара Степановна, Бүлүү Г.С.Донской аатынан

2 нүөмэрдээх орто оскуолатын, саха тылын, литературатын учуутала

Уруок тиэмэтэ: Эдэрдии эрчимнээх Эллэй .(Саха народнай поэта С.Р.Кулачиков – Эллэй төрөөбүтэ 120 с.аналлаах “Тыл хонуута” оонньуу уруок)

Тиибэ: Түмүктүүр (11 кылаас)

Ньымата: биирдиилээн, бөлөбүнэн.

Атын предмети кытта ситимэ : саха тыла, ырыа.

Уруок сыала: 1. Эллэй поэт сырдык өйүн, дууһатын, поэзияҕа, Саха сирин историятын кэрэһитэ буоларын итэбэтии,

2. Уран тыл маастара буоларын тиэрдии.

Үөрэтэр: өйү сытыылааһын, уопсай билиини тургутуу, бэйэ билиитин бэрэбиэркэлэнии.

Сайыннарар: толкуйдуур , ырытар дьоһуру сайыннарыы,

Иитэр: бөлөххө алтыһан көдүүстээхтик үлэлири ситиһии.

Метапредметнэй:

1. **Бодоруһар сатабыл** – оҕо бэйэтин билиитин сатаан билгэлэнэр, санаатын аһаҕастык этэр, бөлөбүнэн куолаан, паранан, биирдиилээн үлэлээн, чин билиини ылар, истэр, дьоһура сайдар.
2. **Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл** – уруокка бодоруһан, сыалын сөпкө туруорунан түһүмэхтэргэ үлэлэрин аттарынан сөпкө дьаһанар, ылыммыт сыалларын түмүгэр ситиһэллэрин тэрийии.
3. **Билэр-көрөр сатабыл** – оҕо билиитин сааһыланар, санаан түмүктээн этэр, сыаналыыр, дакаастыыр, сөптөөх эппиэти тобулалларын ситиһии.
4. **Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл** – үөрэнээччи төрөөбүт дойдутун, нэһилиэгин сүдү, талааннаах, биллиилээх дьонунан киэн туттуохтаах диэн өйдөбүлү ингэрэн, патриотической иитиигэ кылааты киллэрии, тапталы үөскэтии.Ханнык баҕарар эйгэҕэ, бииргэ сөпсөһөн үлэлиилэрин ситиһии.Интэриэһи тардыы.

Туһаныллар тэрил: презентация, аудиозапись, проектор, смайлик.

Уруок былаана:

1. Тэрээһин чааһа
2. Сүрүн чааһа. Түһүмэхтэринэн айан:
 - 1 түһүмэх. Таба тал. Олобун олуктара
 - 2 түһүмэх. “Эрчимнээх” диэн тылтан тыл үөскэтии
 - 3 түһүмэх. Тоҕус төгүл тоҕо? Викторина
 - 4 түһүмэх.Сыннааланна. “Таптыаҕын ийэни!” ырыа истии
 - 5 түһүмэх. Эллэй Э-ттэн хоһооннорун төһө билэҕин?
 - 6 түһүмэх Ылбаҕай ырыаһыт – поэт. Ырыаларын таай
 - 7 түһүмэх. . Эллэй кроссворд толкуйдааһын
3. Түмүк.Рефлексия.

Уруок хаамыта

Уруок түһүмэбэ	Учуутал дьайыта	Үөрэнээччи үлэтэ	Үлэ көрүнгэ	Үөрэх дэгиттэр дьайыылара	Күүтүллэр түмүк
1 түһүмэх. Үлэлиир турукка киллэри	<p>Үтүө күнүнэн! Оҕолоор, бүгүн биһиэхэ ураты уруок. Тоҕо буолуой?</p> <p>Бүгүммү уруокка сэргэхтик, иннэн-толлон турбакка аһаҕастык кэпсэтэн, билиибитин тургутунарга ыңырабын. Хоһоонтон быһа тардыыны аабы.</p> <p>...Эһиги миигин өйдүөххүт... Оҕо хатан куолаһа Хоһоон ааҕар уруогар, Ийэ тайҕам уоскутар Музыкатын тыаһыгар... Ырыаларбын ылыаххыт, Өрө тыынан ылыаххыт, Миигин өйдөөн – үөрүөххүт... Эллэй</p>	<p>Үтүө күнүнэн! Эппиэттииллэр. Саха народнай поэта С.Р.Кулачиков-Эллэй төрөөбүтэ 120 с. аналлаах аһаҕас уруок.</p> <p>Учууталы болҕойон истэллэр.. Хоһоону истэн уруок эйгэтигэр киирэллэр. (эрдэ хамаандаҕа арахсан олороллор, хамандыырдарын, хамаанда аатын талынан бэлэмнэр). Учууталы болҕойон истэллэр.</p>	Уопсай	Бодоруһар (к) сатабыл – бииргэ үлэлииргэ үөрүйэх, үөрэнэр турукка киири	Бэйэ санаатын этэр.
2.Соругу туруоруу	1 слайд. Саха норуотугар Эллэйи билбэт, кини хоһооннорун аахпатах кини суоҕа буолуо. Кини үйэ анаарыттан ордук кэмнэ төрөөбүт норуотугар мэлдьи биир үлэбэ сырытта – кини поэт. Эллэй – Саха АССР народнай поэта.	1 слайданы көрөллөр. Учууталы болҕойон истэллэр. Сааһыланаллар.	Уопсай бөлөбүнэн	Билэр-көрөр(п). Билиитин сааһыланар. Үөрэх дьарыгар интэриэс үөскээһинэ.	Үөрэнэр соругу туруорууна р
3.Билиини чопчулааһын	Тыл хонуутун ооньуубутун саҕалыыбыт. Күрэххэ киириэхпит иннинэ хамаандаларбытын	Хамандыырдар хамаандаларын билсифиннэрэллэр	бөлөбүнэн	Билэр-көрөр (п). Билиитин сааһылаан этэр, алҕаһын көннөрүнэр.	Билиитин чопчулуур.

	<p>кытары билсэбит. Хамандырдарбытыга р тыл бэриллэр. Ооньюубутугар киирэбит.</p> <p>I түһүмэх. Таба тал –гаай. Олобун олуктара. Iыйытыгытын болбойобут. Талабыт, Түргэн эппиэти биэрэбит.</p> <p>II түһүмэх. Тылтан тыл үөскэтии. ЭРЧИМНЭЭХ Хайа хамаанда уһун тылы толкуйдуур эбитий?</p> <p>III түһүмэх. Тобус төгүл тобо? (викторина)</p> <p>IV түһүмэх. Сынньаланга . Таптыабын ийэни! “Эллэй тылыгар, О.Иванова-Сидоркевич мел. ырыа истии, ыллаһы.</p> <p>V түһүмэх. Эллэй Э- тэн хоһооннорун төһө билэбин? Хайа хамаанда түргэнник таайарый.</p> <p>VI түһүмэх. Ылбабай ырыаһыт поэт. Эллэй ырыа буолбут хоһоонорун таайын.</p> <p>VII түһүмэх. Эллэй диэн тылтан кроссворд толкуйдааһын. Хайа хамаанда түргэнник онорор эбитий?</p>	<p>Слайданы көрөллөр. Сөптөөх эппиэти билэр хамаанда илиитин уунан эппиэттиир. Сыһа буоллабына иккис хамаандаҕа хоруйдуурга быраап бэриллэр. Учууталы истэн, ырытыһан, сэһэргэһэн эппиэти ситэрэн –хоторон биэриэхтэрин сөп.</p> <p>Слайды болбойон көрөллөр, эппиэттииллэр.</p> <p>Истии, тэнгэ ыллаһы</p> <p>Хайа бөлөх түргэний?</p> <p>Болбойон аабаллар</p> <p>Ким түргэнник кроссворд толкуйдууруй.</p>	<p>Бөлөбүнэн, биирдиил-н</p>		
<p>4.Түмүк. Рефлексия.</p>	<p>Ооньюу хаамытын кэтээн көрбүт эксперт учуутал түмүк таһаарар тылын истии. Кыайбыт хамаанданы эбэрдэлээһин. Сыана туруоруу. Үс өнгөөх смайликтары түнэтэр.</p>	<p>Түмүгү истэллэр. Санааларын этэллэр.</p> <p>Смайликтары ыланнар</p>	<p>Бөлөбүнэн, биирдиилээ н</p> <p>биирдиилээ н</p>	<p>Үлэ түмүгүнэн бэйэни хонтуруоллааһы н (р). Бэйэ санаатын этии (к).</p>	<p>Түмүк оностуу.</p>

	<p>Бу смайликтар бүгүнгү уруокка оѳолор туруктарын сыаналанарга аналлаахтар.</p> <ul style="list-style-type: none"> - От күѳѳ – барыта өйдөнөр, элбѳѳи биллим. - Саһархай – син өйдөнөр. - Халлаан күѳѳ – элбѳѳхэ мунаары баар, өйдөөбөтѳүм үгүс. <p>-Уруоктан тугу ордук сөбүлээтигит? -Ханнык түһүмѳххэ ыарырѳаттыгыт? - Үрдүкү кылаас оѳолоругар оонһуу-уруок туһалаах дуо?</p> <p>С.Р.Кулачиков-Эллэй хаалларбыт айымһылар кырдык да өлбөт-сүппэт үйэлээхтэр. Ханнык баѳар кѳмнѳ тоѳоостоохтор.</p> <p><i>...Эллэй кыраѳы, мындыр, бѳргѳн хараѳынан кѳрѳн, бѳйѳтин иннинѳ да, бѳйѳтин кѳмигѳр да, ким да эппѳтѳѳинии ураты кѳрѳтик, чаѳылѳайдык, уус-уран образ күүһүнѳн эппитѳ. Ол иһин поѳт ырыалара-хоһоонноро норуот өйүгѳр-сүрѳѳѳр тиийбиттѳрѳ, кини кутун-сүрүн долгунпунтара, киниѳхѳ үйѳ-саас тухары умнуллубаттык өйдѳммүттѳрѳ. Эллэй поѳзиятын күүһѳ – итиниѳхѳ...</i></p> <p>Софрон Данилов этиитинѳн бүгүнгү уруокпун түмүктүѳхпун баѳарабын, болѳомтоѳут иһин махтанабын.</p>	<p>бѳйѳлѳрин сыаналаналлар. Санааларын үллѳстѳллѳр.</p>			
--	--	---	--	--	--

Түһүмэхтэринэн айан:

I түһүмэх. Таба тал - таай. Олобун олуктара.

Олобо.

1. Төрөөбүт алааһын аата (*Мойуона*)
2. Төрөппүттэрин аата (*Роман Иванович, Татьяна Сергеевна*)
3. Олобун устата үгүстүк толорбут дуоһунаһа (*редактор*)
4. Тапталын анаабыт киһитэ (*Анфиса Иокимовна*)
5. Бииргэ төрөөбүт хастарый? (*алталар*)

Үөрөбү

1. Хас сааһыгар Чычымах түөрт кылаастаах оскуолатыгар үөрэххэ биэрбиттэрэй? (*8 с.*)
2. Ханна икки кылаастаах оскуолаҕа салгыы үөрэнэ барбытай? (*Чоркөөххө*)
3. Учууталлара Елена Соломаха ханнык нуучча ырыаларын ыллыырга үөрэтэрэй? (*“Варшавянка”, “Марсельеза”, “Смело товарищи в ногу”*)
4. Үөрэнэ сылдьан кимнээх хоһооннорун уоһуттан түһэрбэт этэй? (*Пушкин, Лермонтов, Некрасов*)
5. Дьокуускай к. учуутал семинариятыгар бэлэмнэнии курсугар үөрэнэригэр ханнык литературнай куруһуокка түмсэллэрэй? (*“Утренняя заря”*)

Үлэтэ

1. Бастакы үлэлээбит дуоһунаһа (*регистратор – суруксун*)
2. 1922-23 с/с. Чычымах нач.оскуолатыгар тугунан үлэлээбитэй?(*учууталынан*)
3. 1924-25 с.с. ханнык бастакы комсомольскай хаһыакка редактордаабытай? (*«Хотугу ыччат»*)
4. Ханнык сурунаал редколлегиятын чилиэнэ этэй? (*«Чолбон»*)
5. Ханнык биллэр хаһыаттарга культура уонна литература салаатын сэбиэдиссэйинэн үлэлээбитэй? (*«Автономная Якутия», «Кыым»*)

Фронна

1. Хас сыллаахха фронтта ынырыллыбытай? (*1942 с.*)
2. Ханна сэриилэспитэй? (*Старый Руссаба*)
3. Хорсундук сэриилэспитин иһин тугунан снaммытай? (*миномет наводчигынан, минометчиктарга командирьынан*)
4. “Күн сириҥ көмүскэлигэр” сэриигэ сылдьан суруйбут хоһоонунан хомуурунньугуна хас сыллаахха бэчээттэспитэй? (*1943 с.*)
5. Хас сыллаахха фронттан эргиллибитэй? (*1944*)

Айымньылар

1. Бастакы бэчээттэммит хоһоонунан хомуурунньуга (*«Күөгэйэр күннэрбэр»*)
2. Бастакы айымньыта “Моҕотой” жанра? (*кэпсээн*)
3. Н.Г.Чернышевскайга анаммыт поэматын аата? (*«Прометей»*)
4. Саха комсомола 10 с. анаан ханнык поэманы суруйбутай? (*«Буурба, буулдьа дьылыгар»*)
5. Аан бастаан сахалы тылынан суруйбут хоһоонун аата (*«Өлүөнэ эбэксэм»*)

II түһүмэх. Тылтан тыл үөскэтии. «Эрчимнээх». Саамай уһун тылы ким булар? (МИЧЭЭР)

III түһүмэх. Тобус төгүл тобо? Викторина.

1. Элэй саамай биллэр ырыатын ким толороруй? Тобо? (*«Таптыабын ийэни!», О.Иванова-Сидоркевич, кини көрдөһүүтүнэн суруйбут хоһооно*)
2. Элэй ханнык айымньыта балет буолан билингэ диэри сыанттан түспэккэ үнкүүлэнэ сылдьарый? Тобо? (*«Чурум-Чурумчук»*)
3. Элэй айар үлэтэ хаһан уонна тобо саҕаламмытай? (*1924 с, нууччалыттан тылбаастаан*)
4. «Күн сириҥ көмүскэлигэр» хоһоон хомуурунньугун тиэмэтэ ханныгый, тобо? (*Аба дойду Улуу сэриитэ, аата этэр*)
5. Хаһан фронттан төннүбүтэй? (*1944 с. бааһыран*)
6. Айар үлэтин ханнык нууччалы ырыа тылбааһытан саҕалаабытай? Тобо? (*«Молодая гвардия»,*

тылбаана «Эдэр сэрии»

7. Кини айымныларыгар ырыаны хайа ырыаһыт толоророй? Тоҕо? (*М.К.Попова-Эдьий Марына*)
8. «Бырастыылаһыы» хоһооно ханнык сэриини таарыйарый? Тоҕо ? (*Аба дойду Улуу сэриитин, сэриигэ бараары туран бырастыылаһыы*)
9. Хас сыллаахха өлбүтэй? Тоҕо? (*1976, сүрэбинэн*)

ҮҮ түһүмэх. Сынньаланна. Ырыа истии. Эллэй хоһооно, О.Иванова-Сидоркевич мел. «Таптыабын ийэни!»

Ү түһүмэх. Эллэй Э-тэн хоһооннорун таай.

1. Элиэнэ ... (*эбэккэм*)
2. Эдэр ... (*сэрии*)
3. Элбээн ... (*эрэбит*)
4. ... ыччат күнэ (*эдэр*)
5. ...ыллаа, чыычаах (*эн*)
6. ... кэхтэри билбэтин (*эдэрим*)
7. ... ленинецтэр (*эдэр*)
8. Эрилик ... (*Эристиин*)
9. ... елката (*эйэ*)

ҮІ түһүмэх. Эллэй ылбаҕай ырыаһыт поэт. Төһө билэбин?Таай.

1. ...Бары сир үрдүнэн Күн буолан,
Күлүмнүүр Советскай дойдуга
Сааскы күүс сүүрүктүү кутулар
Комсомол бойобуой тойуга... (*Комсомол ырыата*)
2. ...Күндүттэн күндүнү,
Кэрэттэн кэрэни,
Күөх сирэм сир күнүн –
Таптыабын ийэни ! ..(*Таптыабын ийэни!*)
3.Куорат-куорат аайытын
Куруук хойдон иһэбит.
Дьизэ – нэһилиэк аайытын
Дэлэй элбээн эрэбит... (*Элбээн эрэбит*)
4. ...Хаар-хаар хаачыргыыр,
Халлааным халынна.
Тап-тап табыян,
Табаккам, айанна... (*Таба*)
5. Үөһээ, үөһээ көтөнгүн,
Үүнэр күөбү көрөнгүн,
Күөрэгэйим, эн ыллаа,
Үөрүү күнүн айхаллаа!.. (*Күөрэгэй*)
6. Буурҕа хоппот доҕордообу,
Тыалтан охтуо соҕотох.
Дьонноор, доҕордуу буолуобун:
Дьоллоох – элбэх доҕордоох! (*Дьоллоох – элбэх доҕордоох!*)
7. Тоҕо, кэбэм барахсан,
Ыраах тыаҕа этээхтиигин,
Түүл-бит курдук, санаарҕаан,
Аһыйахтык «кук-куук!» диигин?..(*Тоҕо , кэбэм барахсан?*)

ҮШ түүмэх.Эллэй диэн тылтан кроссворд, сканворд оноруу. Оъолор бэйэлэрэ онороллор уонна бэлэми таайа охсоллор.

ЭЙЭ

ЭЛИЭНЭ

ДОЛГУН

ЭДЭР

ЭЛЛЭЙ

1. Сир үрдүгэр баар саамай наадалаах тыл (*эйэ*)
2. Саха сирин саамай улахан өрүһэ (*Элиэнэ*)
3. Муораъа баар буолар (*долгун*)
4. Кырдыъас диэн тыл утарыта (*эдэр*)
5. Культурнай өбүгэбит аата (*Эллэй*)